

Питання зарубіжної історії

УДК 94(520)»07/11»:008

Н. В. Бесєдіна

АРИСТОКРАТИЧНА КУЛЬТУРА ЯПОНІЇ ЕПОХИ ХЕЙАН

Статтю присвячено одному з найцікавіших періодів у розвитку японської культури – періоду Хейан (794 – 1185 роки), оскільки саме тоді вона не тільки досягла свого найвищого рівня, а й стала важливою передумовою формування цілісної культури Країни Вранішнього Сонця. Увагу приділено з'ясуванню передумов «японського ренесансу», співвідношенню власних культурних набутків і запозичених китайських. Проаналізовано мозаїчний характер японської культури напередодні встановлення самурайського режиму й, насамперед, суперечливу взаємодію аристократичної, самурайської та народної її складових. Підкреслено багатогранність культурних набутків епохи правління могутнього роду Фудзівара, коли, поза всяким сумнівом, був досягнений блискучий розквіт японської цивілізації – як рідкісної перлини, утвореної з чужородних елементів. Цей вражаючий скарб виник з ницості, апатії та ізоляції, надзвичайного сприйняття, народженого відчуттям одноманітності життя і незворотності плину часу.

***Ключові слова:** естетика Японії, Хейан, Істинна Краса, кокоро, дзуйхіцу, моно-но аварє, моногатарі, окасі.*

Епоха Хейан в історії Японії – не тільки завершення досьогунської моделі розвитку, а й досягнення найвищого рівня традиційної аристократичної культури. Її набутки не розчинилися в кривавих самурайських міжусобицях, не зникли у вирі історії, а стали важливим компонентом формування цілісної японської культури, і передусім такої її унікальної риси, як естетизм, поняття Істинної Краси. Духовна спадщина епохи Хейан, як найблискучішої сторінки в культурній історії Країни Вранішнього Сонця, до наших днів уважається неперевершеним зразком витонченого розуміння чарівності простих буденних речей, відображення японської душі (кокоро).

Запропоновану статтю присвячено з'ясуванню передумов виникнення і розвитку культури «японського ренесансу», особливостей творчого засвоєння японською придворною аристократією культурної спадщини сусіднього Китаю на засадах гармонійного поєднання власного і запозиченого, або закону рухливої рівноваги («дзюн – гяку»).

Дослідженню хейанської культури присвячена низка праць російських японістів – О. Лепехової, Т. Григор'євої, А. Глускіної, М. Конрада, В. Маркової та інших. Увага науковців здебільшого приділена таким аспектам проблеми, як поєднання японського субстрата і китайського впливу впродовж IX століття, посилення аристократичного характеру японської культури та виникнення національної культури Японії у X – XI століття на основі синтезу раніше існуючих паралельно китайської й місцевої культур, розмежування світської та релігійної літератури, виокремлення різних жанрів усередині окремих видів мистецтва, формування мозаїчної культури Японії напередодні першого сьогунату, коли

взаємодіяли її аристократичний, самурайський і народний елементи, а їхні носії усвідомили власну культуру як незалежну національну, на основі якої почала формуватися культурна єдність японського народу.

«Періодом Хейан» вважається час від 794 року, тобто від перенесення столиці країни з Нари до Хейанкьо («Столиці миру та спокою»), до 1185 року, тобто до фактичного утвердження при владі самурайського клану Мінамото та виникнення сьогунату Камакура [2, с. 16]. У політичному сенсі Хейан розподіляють на три фази: першою була епоха монархічного правління (794 – 858), коли зберігалася видимість участі імператора в державних справах. Другою (858 – 1068) була епоха регентства Фудзівара, впродовж якої, по суті, правила олігархія роду Фудзівара, і третьою фазою (1068 – 1185) стала епоха індзей («монашеське» правління) відставних імператорів [7, с. 70].

Незважаючи на свою назву, період Хейан загалом не був мирним і спокійним. Періодично виникали змови, заколоти, суперечності всередині всесильного клану Фудзівара, оскільки основними творцями політики впродовж VIII – XII століть були імператорська сім'я, клан Фудзівара та інші кіотські аристократи. Водночас на історичному горизонті з'явився новий чинник – у віддалених від столиці провінціях посилювався вплив войовничих самурайських родів, які згодом перетворилися не тільки на автономних правителів своїх володінь, а й стали головними претендентами на владу в країні, де «імператор грає на скрипці, держава вислизає з рук» [4, с. 275].

Разом із тим, японську державу епохи Нара (710 – 794) та Хейан (794 – 1185) прийнято називати рицурьо кокка, що буквально означає державу, засновану на законах, оскільки у той час японці прагнули створити централізовану державу, всі сфери життя якої регламентувалися б законодавчими зводами. Зразком для цього слугував Танський Китай (618 – 907). Однак японський досвід створення такої держави у VIII столітті був безуспішним, адже для подібної моделі суспільного розвитку Японія не мала не тільки достатніх потенцій, а й передумов [13, с. 36]. Державний лад, створений унаслідок реформи Тайка 40-их років VII століття, суттєво відрізнявся від класичного китайського зразка, був адаптованішим до японських умов. На початку X століття відбувалось ослаблення китайського впливу в духовній сфері: із Піднебесної, як і раніше, запозичують культурні форми, але в них вкладають інший, ніж у Китаї, зміст. Поетичні твори відтепер складають японською мовою. У сфері живопису китайські сюжети змінюють на японські. Набуває популярності японський архітектурний стиль синдендзукурі.

Водночас відбувається посилення аристократичного характеру культури, осередком якої стає імператорський палац у Хейані. Впродовж усієї епохи він був серцем Японії, втіленням політичної, інтелектуальної, художньої та релігійної спадщини великої цивілізації [6, с. 27]. Головними «носіями культури» тоді стали аристократія й духовенство, хоча їхні погляди з окремих питань не завжди збігалися. Відмітними ознаками аристократії в період Хейан уважалися: 1) родовід; 2) придворний ранг; 3) економічна влада; 4) освіта. При імператорському палаці усталеною була думка, що вміння складати вірші дає змогу оцінити розум, освіченість і таланти людини. Якщо людина здатна до такої складної інтелектуальної роботи, як написання віршів вака («японські пісні»), то вона без зайвих зусиль зможе виконувати такі буденні обов'язки, як управління країною або командування грубими солдатами [14, с. 34].

Саме в цей час виникла класична японська поезія і проза, каліграфія, живопис ямато-е, буддистська дерев'яна скульптура, традиційна палацово-храмова архітектура. При дворі імператора придворні змагалися в умінні віршування й каліграфії, а поетична та музична обдарованість правителя цінувалася більше, ніж його державні таланти, куртуазна витонченість уподобань і смаків переважала військову доблесть. Зніжені столичні аристократи зневажали провінційних воїнів та глузували з їхньої недосвідченості у справах світських, ставили їх на один рівень із неотесаними селяками й навіть «варварами».

На тлі грубості та вульгарності важкого повсякденного життя аристократія жила при дворі, куди спрямовувалися багатства і таланти, існувала без турбот, хоча й там траплявся смуток і переживання, і віддавалася мистецтву.

Стиль життя столичної аристократії неможливо уявити без таких естетичних традицій, як вишуканість ритуального спілкування, культове милування природою: ханамі (милування квітами), цукімі (милування місяцем), момідзими (милування червоним листям клена), участь у поетичних турнірах (утаавасе). Основи японської краси, закладені в епоху Хейан, найвиразніше відобразилися в класичній прозі придворних дам Мурасакі Сикібу та Сей Сьонагон [5, с. 412].

У «Повісті про принца Гендзі» (Гендзі – моногатарі) Мурасакі Сикібу описані пишній естетизм, церемоніальна строгість дворянських звичаїв, пом'якшена багатьма любовними інтригами героїв. Дух Краси твору втілений через ствердження тези «некрасиве є неприпустимим», красою, неповторністю, унікальністю та здатністю хвилювати серце націлені всі речі (моно-но аваре – «зачарування речами»).

Придворні дами – дочки аристократів – повинні були жити у палаці імператриці, знати ієрогліфи, вміти складати вірші, грати на музичних інструментах, мати довге волосся й підтримувати добрі стосунки з оточуючими. У 54 частинах «Повісті про принца Гендзі» яскраво описані побут і звички аристократії, її почуття, духовне життя. При цьому зазначимо, що придворне життя вирізнялося регулярними релігійними обрядами, офіційними церемоніями, банкетами, поетичними змаганнями, милуванням квітами, рослинами, снігом або прогулянками при місяці, які чергувалися з містечковими лайками, інтригами щодо титулів та посад, елегантною розпустою [16, с. 283].

Милування природою супроводжувалося банкетами, музикою, танцями і читанням віршів. Співали та танцювали не лише придворні музиканти, а й самі аристократи та імператори. Виконувалася витончена музика (гагаку). Пісні здебільшого мали народне походження – пісні східних провінцій, воїнів прикордонної оборони, погонщиків коней. До гагаку належали синтоїстські пісні, китайська і корейська музика. Під час банкетів складалися й декламувалися вірші: якщо брав участь імператор, то він задавав тему. Поетичні турніри в Хейан ставали регулярними; у першій половині IX століття придворні змагання у віршуванні проходилися китайською мовою (сі), з другої половини IX століття – японською (ута). Тому не випадково в Хейан цінувалися освіченість, знання історії та літератури, необхідне як для службової діяльності чиновників, так і для художньої творчості [12, с. 129].

Придворна аристократія була унікальною й водночас ізольованою частиною суспільства, де високі почуття або меланхолічні настрої заступали реальні проблеми, де вміли насолоджуватися миттєвостями швидкоплинного життя.

Столиця Японії, як показано в моногатарі, була центром розкоші, неробства й продажності, що, зрештою, після тривалих років спокою та рівноваги, призвело до відвертої аморальності. Як чоловіки, так і жінки вищих класів переймалися тільки одним: утіхою любові, інтригами, наживою. У такому середовищі й відбуваються події, описані в повісті, відображаються стиль життя та матеріальна культура куге.

Мурасакі розкриває поняття про хороше і погане у сприйнятті своїх персонажів: добре (відповідно до усталеної на початок XI століття точки зору) – це довголіття, багатство, добробут; погане – коротке життя, бідність, убогість, хвороби, стихійні катастрофи та інші нещастя. Водночас авторка наголошує, що хорошою людиною є та, яка здатна розуміти чарівність речей, відчувати й реагувати на почуття інших людей, оскільки погана людина на подібні переживання не спроможна [10, с. 100]. Коментуючи моногатарі, відомий учений М. Норінага, стверджував: «Людина, що не здатна побачити красу іншої людини, є нижчою за тигра або вовка» [10, с. 100]. Здатність пережити красу, на думку Мурасакі, – це ознака істинної людини на відміну від байдужої, індиферентної, яка не відчуває чарівності речей: «Мені говорили, що монахи безжальні, оскільки їм не відома чарівність речей» [11, с. 142].

Стиль придворного життя в Хейан характеризувався достатньою свободою відносин як із боку чоловіків, так і з боку жінок. За словами М. Конрада, «...у кожній жінці намагалися знайти її специфічну «чарівність», пов'язуючи з нею любовно-естетичну насолоду [8, с. 71]. Так, розкіш та дозвілля визначали схильність до насолоди, але, впевнена Мурасакі, почуття краси не давав можливості розніженій японській аристократії переступити межу, скотитися до вульгарності Риму часів Нерона, а, навпаки, сприяло формуванню адаптаційного механізму, який дозволяв урівноважувати будь-яку небезпечну ситуацію. У двірцевому житті не допускалося порушення ритуалу: «Тим часом дівчата-унеме прийняли від служниць таз із водою для омовіння рук і піднесли імператриці. Дівчата були вдягнені в зелені шлейфи з густо зафарбованим нижнім кантом, у китайські накидки, довгі стрічки тяглися за спиною вздовж шлейфа, кінці шарфа спадали спереду з плечей, обличчя густо набілені» [3, с. 94].

Твір принцеси Мурасакі дає змогу зрозуміти сутність традиційного типу мислення японців, який формувався під впливом синтоїзму та буддизму. Особливу роль відіграли дві буддистські школи – Сінган (ідея буддистської сутності всього суцього) і Тендай (ідея триєдиної правди: всі речі порожні; феноменальний світ перебуває у постійній мінливості й тому є ілюзорним; реальною є лише Порожнеча, характерна для Логосової Сутри Махаяни) [9, с. 126]. Згідно з ученням Тендай, не кожна народжена людина належить до світу людських істот, а лише та, котра здатна проявити свою людяність. Буддизм цього напрямку обстоює ідею «десяти світів» як десяти станів людської психіки, а саме: 1) світ пекла – нестерпні муки озлобленої істоти; 2) світ голодних духів – жадібність, вічна невдоволеність; 3) світ тварин – у людині переважають тваринні інстинкти, зв'язана сутність; 4) світ демонів – людиною управляє агресивність, владолюбство, пристрасть до вождівства, комплекс лідера; 5) світ людини – люди, незалежні від пристрастей, вірні праведному шляху, «п'яти заповідям»: не вбивати живого, не красти, не перелюбствувати, не обманювати, не пиячити; 6) світ неба – вищий стан душі, має три рівні: світ бажань, світ форм, світ без форм – чиста духовність. Наступні чотири світи представлені тими, хто вийшов із

Колеса Становлення; 7) світ слухаючих голос; 8) світ самостійно прямуючих до Істини; 9) світ бодхісатви – рухомі почуттям співпереживання; 10) світ Будди – вищий стан духу, стан Блаженства [3, с. 433]. Мова героїв «Гендзі-моногатарі» наповнена цитатами з Лотосової Сутри, передусім при характеристиці їхніх особистих чеснот. Так, принц Гендзі порівнюється з квіткою удумбара, яка, згідно з низкою сутр, розквітає раз на три тисячі років і вирізняється неповторним ароматом. Такий образ був утіленням аристократизму, обраності людини, нагороди за її високі діяння. Невипадково при імператорському дворі була поширена практика складання ароматів, змагання у порівнянні їхніх відтінків: «Пані Весняних покоїв приготувала три аромати, поміж яких був особливо відзначений аромат квітки сливи (байка), що заворожував своєю свіжістю, витонченістю й деякою терпкістю. Весняний вітер і цвіт сливи – що може бути кращим? – вихваляв його принц Хьобукьо» [11, с. 158].

Повсякденним звичаєм хейанських аристократок було використання косметики – здебільшого рум'ян і білил, які накладалися дуже густо, щоб прикрити сліди віспи – однієї з найпоширеніших хвороб. Також практикувалося фарбування зубів у чорний колір: у Хейан так робили жінки і сини придворної знаті. Пізніше, з XI століття, цей звичай запозичили самураї, потім – селяни (у XIV – XVI століттях зуби, зафарбовані в чорний колір, були ознакою дорослої дівчини з 9 років, а із XVII століття – заміжньої жінки).

В імператорській резиденції проводилося багато фіксованих і нефіксованих церемоній: святкування Нового року, буддистські проповіді, пісенно-танцювальні вистави, змагання зі стрільби з лука, банкету. Протокол офіційних банкетів, як показано в моногатарі, був суворо регламентованим: визначалися місця для кожного присутнього, встановлювався порядок проведення банкету, черговість частування саке та інші деталі, що підкреслювали статус кожного придворного в ієрархії влади [12, с. 124].

Окремі розділи твору дозволяють стверджувати, що становище жінки в хейанському аристократичному суспільстві та при дворі було ще досить високим. Водночас у Хейан існував звичай, відповідно до якого жінка залишалася вдома під замком, а її пересування було вкрай обмеженим. Аристократка повинна дотримуватися обережності. Вважалося вульгарним показувати обличчя чужим людям. Тому жінка повинна була ховатися від сторонніх за ширмою, закривати обличчя віялом, а виходячи на вулицю, користуватися візком. Добре відома з хейанської літератури свобода міжстатевих стосунків була поширена перш за все у вищих колах та при імператорському палаці. Ледве відкрита вуаль, кокетливий рух віялом були приводом до залицянь. Хейанський аристократ намагався підкорити жіноче серце за допомогою поезії, кохана так само відповідала йому власними віршами: «Лист дами Сливового павільйону зворушив колишнього правителя до сліз. О, якби ж можна було повернути минуле!» [11, с. 149]. Такий обмін віршованими листами міг тривати впродовж усього періоду відносин.

Важливе місце в аристократичному естетизмі Хейан належало живопису, характерною рисою якого став розвиток японських, а не китайських сюжетів (яматое). Шанобливим ставленням до образотворчого мистецтва вирізнялися не тільки придворні аристократи, а й імператори, всесильні регенти і канцлери: «Понад усе правитель цінував живопис. Можливо, саме завдяки такій пристрасності йому вдалося досягти на цьому шляху такої майстерності. Колишня жриця теж

прекрасно володіла пензлем, а тому прагнула завоювати прихильність мікадо. Правитель часто заходив до її покоїв, і вони малювали один для одного» [11, с. 142]. Живописні смаки аристократії стосувалися не лише полотен на теми повістей (давніх і сучасних), а й низки інших сюжетів: «Дама зі Сливового павільйону милувалася відомими давніми оповідями, що зберегли благородний аромат часів, а пані палацу Кокіден мала пристрась до творів сучасних. Государиня, котра мешкала в палаці, теж із захопленням віддавалася цьому заняттю, інколи навіть за рахунок молитви, оскільки любов до живопису була тією слабкістю, від якої відмовитися було найважче» [11, с. 144]. Хейанська знать проводила своє дозвілля в обговоренні художніх сувоїв і складанні віршів під враженнями від них.

Прозаїчний твір Сей Сьонагон (966 – 1017), придворної дами і наложниці мікадо, «Записки на сон прийдешній», написаний чистою японською мовою, так само дає змогу скласти уявлення про життя двору, його естетичні вподобання. Письменниця описує невелике хейанське суспільство, що займається лише мистецтвом та літературою, гостро критикує невпевнений рух пензля, слабкі місця вірша, неправильний колір або неграціозний крок; це суспільство демонструє глибоке знання почуттів, розмірковує про навколишній світ – швидкоплинний, як уранішня роса або цвітіння сакури, але абсолютно не переймалося його проблемами; це суспільство, що перебуває під впливом легкої меланхолії, але схильне насолоджуватися кожною неповторною миттєвістю і майже індиферентне до всього, крім самого себе [16, с. 244].

Характер хейанської еліти, нездатної протистояти майбутньому виклику войовничих самураїв із кланів Тайра і Мінамото, є чи не головною причиною швидкого занепаду досьогунської державності. Водночас ті естетичні пріоритети, носіями яких були куге, стали не лише відображенням шляху Краси, а й сучасними ідеалами японської естетики. Авторка, готуючись до сну, клала під подушку записник, до якого заносила враження від прожитого дня, роздуми та висловлювання з різних тем. Він складався з розповідей про чудернацькі та дивні випадки та пригоди, фрагментів щодо побуту суспільного й домашнього, питань моди, опису квітів, пейзажів, методів лікування і проблем моралі.

В окремому розділі Сей Сьонагон розподіляє різні речі, явища і випадки життя з точки зору їхньої приємності чи неприємності. Вражає та обставина, що й за сучасними критеріями вони зберегли свою актуальність. Так, до речей гнітючих, печальних (у сприйнятті хейанських аристократів) належать, на її думку, такі: «Вогнище, в якому згас вогонь»; «Перевізник, якого ненавидить власний віл»; «Народження дівчинки в сім'ї вченого»; «Лист із батьківщини, в якому немає жодних новин» [15, с. 201].

Нестерпні речі, розмірковує письменниця, це – «гість, що розповідає довгу історію саме тоді, коли ви не маєте вільної хвилини»; «хрупіння чоловіка, присутність якого ви хочете приховати»; «люди, які перебивають вашу розповідь, щоб довести свою прозорливість»; «людина, що не вирізняється розумом, говорить про все на світі з глибокою посмішкою на обличчі»; «той, хто нап'ється рисової горілки й створює гамір, обтираючи тремтячою рукою рот та погладжуючи борідку, тиче чарку в руки сусіда, – до чого огидне видовище! І так поводяться, доводилося мені бачити, люди з найвищого кола. Бридко стає на душі!». Неприпустимим для витонченого суспільства, зазначає Сьонагон, є така

поведінка, як «заздрити іншим, скаржитися на долю, чіплятися з дріб'язковими розпитуваннями, а якщо людина не схильна до відвертості, зі злості обмовити її; підслухати цікаву новину і потім розповідати направо й наліво з таким виглядом, ніби знаєш всі деталі, – як це огидно!» [3, с. 88]. Присмний настрій викликають в оцінці авторки такі речі: «Горобець, що годує пташенят»; «Діти, що граються»; «Лаконічність мови» (оскільки лише простолюдини любляють використовувати зайві слова) [1, с. 172].

У вжитку тогочасного імператорського двору цінувалися такі речі, як китайська парча, інкрустовані мечі, червоний китайський шовк, високоякісний папір, вишукані віяла, розписані бамбукові штори тощо. Вони вирізнялися природною красою, були зразками рафінованого естетичного смаку: «Посланцеві принцеси подарували білий одяг без підкладки та ще один, темно-червоного кольору. Складені разом, вони нагадували білосніжний, підбитий червоним шовком каптан кольору вишні» [15, с. 181].

Безумовно, життя хейанської знаті не було лише безтурботним чергуванням святкувань, церемоній, естетичних насолод. Ішла постійна боротьба за землі. Політичні комбінації, світські зв'язки та інтриги, зумовлені прагненням до багатства, особистої вигоди неминуче призводили до занепаду моралі й песимізму, який посилювався ще і внаслідок періодичних стихійних катастроф та хвороб, заколотів та зростаючої злочинності. Тому значну увагу в творі Сей Сьонагон приділяла формуванню таких чеснот, як співчуття, доброта, душевність: «Співчуття – ось найцінніша властивість людської душі. Це насамперед стосується чоловіків, але має відношення й до жінок. Здавалося б, незначне зусилля – сказати декілька добрих слів, але так рідко можна їх почути! Загалом не часто зустрічаються люди, щедро наділені талантами та ще й доброю душею. Де вони? Адже їх повинно бути багато» [15, с. 205].

Отже, епоха Хейан була дивом, найвищим розквітом японської аристократичної культури. Впродовж наступних, войовничіших століть її ідеали стали не лише основою формування єдиної національної культури, а й забезпечили виживання японської нації в сьогунський період та в постмейдзійський час, спряжи збереженню традиційної стійкості японців, їхньої любові до порядку, природи, чемності, душі, відкритої до Прекрасного.

Список використаних джерел

1. Всё о Японии / [составитель Г.И. Царева]. – М. : Профит Стайл, 2008. – 608 с.
2. Георгиев С.Ю. Гибель дома Тайра / С.Ю. Георгиев // Япония сегодня. – 2006. – №6. – С. 16 – 17.
3. Григорьева Т.П. Красотой Японии рожденный / Т.П. Григорьева. – М. : Искусство, 1992. – 464 с.
4. Дейноров Э. История Японии / Э. Дейноров. – М. : АСТ: Астрель, 2011. – 767 с.
5. Елисеефф В. Японская цивилизация / В. Елисеефф, Д. Елисеефф. – Екатеринбург : У-Фактория, 2006. – 528 с.
6. Кирквуд К.П. Ренессанс в Японии. Культурный обзор семнадцатого столетия / К.П. Кирквуд. – М. : Наука, 1988. – 303 с.
7. Китагава Дж. М. Религия в истории Японии / Дж. М. Китагава; [пер. с англ. Н.М.Селиверстова]. – СПб. : Наука, 2005. – 588 с.
8. Конрад Н.И. Японская литература / Н.И. Конрад. – М. : Наука, 1974. – 211 с.

9. Лепехова Е.С. «Сутра о цветке лотоса чудесной дхармы» и ее влияние на раннюю японскую литературу эпохи Хэйан / Е.С. Лепехова // Восток. – 2004. – №1. – С.126 – 133.
10. Михайлова Ю.Д. Мотоори Норинага / Ю.Д. Михайлова. – М. : Наука, 1988. – 255 с.
11. Мурасаки Сикибу. Повесть о Гэндзи / Сикибу Мурасаки // Григорьева Т.П. Красотой Японии рожденный. – М. : Искусство, 1993. – С. 142 – 164.
12. Пасков С.С. Япония в раннее Средневековье / С.С. Пасков. – М. : Книжный дом «ЛИБРИКОМ», 2011. – 208 с.
13. Сахарова Е.П. Центр и периферия в Японии VIII века / Е.П. Сахарова // Восток. – 2002. – №3. – С. 22 – 39.
14. Сеницын А.Ю. Рыцари Страны Восходящего Солнца / А.Ю. Сеницын. – СПб. : Паритет, 2007. – 352 с.
15. Сэй Сенагон. Записки у изголовья // Классическая японская проза XI – XIV веков; [пер. со старояп.]. – М. : Наука, 1988. – С. 166 – 211.
16. Сэнсом Дж. Б. Япония: Краткая история культуры / Дж. Б. Сэнсом; [пер. с англ. Е. Кириллова]. – СПб. : Евразия, 2002. – 576 с.

Н. В. Беседина

АРИСТОКРАТИЧЕСКАЯ КУЛЬТУРА ЯПОНИИ ЭПОХИ ХЕЙАН

Статья посвящена одному из интереснейших периодов в развитии японской культуры – периоду Хэйан (794 – 1185). Именно тогда культура Японии не только достигла своего наивысшего уровня, но и стала важной предпосылкой формирования цельной культуры Страны Восходящего Солнца. Внимание уделено определению предпосылок «японского ренессанса», соотношению собственных культурных достижений и заимствованных китайских. Проанализирован мозаичный характер японской культуры накануне утверждения самурайского режима. Кроме того, исследовано достаточно противоречивое взаимодействие аристократической, самурайской и народной составляющих культуры Японии. Подчеркнута многогранность культурного наследия эпохи правления рода Фудзивара, когда, вне всякого сомнения, было достигнуто блистательное развитие японской цивилизации.

Ключевые слова: эстетика Японии, Хэйан, Истинная Красота, кокуро, дзуйхицу, моно-но аваре, моногатари, окаси.

N. V. Besedina

ARISTOCRATIC CULTURE OF THE HEIAN PERIOD IN JAPAN

The article is dedicated to one of the most interesting periods in the Japanese culture development that is the Heian period (794-1185) when the culture not only achieved its highest level, but also became an important precondition of forming the culture of the Land of the Rising Sun. Much attention is given to preconditions of «Japanese renaissance», the correlation of the native and Chinese cultural achievements. The mosaic character of Japanese culture on the eve of establishing the samurai regime and primarily a contradictory interaction of aristocratic, samurai and popular initiatives are analyzed. The diversity of cultural achievements of the powerful Fujiwara family epoch is emphasized. Certainly, there was the brilliant prosperity of Japanese civilization as a rare pearl which was formed of alien elements; this impressive treasure came from meanness, apathy, isolation, and extraordinary perception, which was formed from the feeling of monotony of life and irreversibility of the passing time.

The features of court life including ceremony, prejudice, intrigue, and daily troubles are specially noted. The aesthetic traditions of metropolitan aristocracy (refinement of ritual communication, religious admiring of nature, and poetry competitions) are reflected primarily in the classical prose of the Heian period, especially in «The Tale of Genji», which is «the veritable heart» of literature. «The Tale of Genji» helps to understand the spirit of beauty, its essence and morality of master's practice. As a result, the Heian aesthetic categories are traditional for Japanese aesthetics with its orientation to the practice in the broadest meaning of the word. The understanding of beauty of the Heian period proves that such aesthetics was not only a theory of art, but also a practice of feelings in the personal everyday life, «the essence of body» is «broader» than its Western understanding; it includes more emotional content and relativity, significant intuitive and logical vagueness. Formed Heian sense of beauty made impossible the moral decline and vulgarization of luxurious and pampered imperial court.

It is impossible to understand the miracle of the Heian period without another classic work, «The Pillow Book» by Sei Shōnagon, which described the style of court life, its moral and immoral manifestations, strange and unpleasant events: due to the pictures of court life and out of court, we learn about the Japanese way of life, their entertainment, faith, and gods whom they worshiped; we also learn what they loved and hated, what clothes, manners, elegant style, calligraphy, and music were preferred by them; how they empathized the role of nature and felt the charming secret nature of things which was affected by fun and was found by imagination. All linguistic means of images in «The Pillow Book» were used to influence the readers, to induce them understanding different perspectives of beauty, and especially okasi that is the beauty of funny, undetectable things, which aroused strong feelings. Contemplation of beauty awakens the strongest sense of compassion and love for others; it is the essence of aesthetic dominant in the Heian period culture.

Keywords: *aesthetics of Japan, the Heian period, True Beauty, Kokaro, Zuihitsu, Mono no aware, monogatari, okasi.*

Надійшла до редакції 4 лютого 2015 року

* * *